

- : Bratland, Nina og Skåtun, Torhild (2026). Innledning. Bratland, Nina og Skåtun,
- : Torhild (red.), I *Et varslet uvær* (s. 7–13). Forente Forlag AS / Scandinavian
- : Academic Press. DOI: <https://doi.org/10.62342/SAP.OA.2033>

Innledning

1989

Kiribati

Kiribat

Kiriba

Kirib

Kiri

Kir

Ki

K

MINA ADAMPOUR ^{1 2}

En orkan har bygget seg opp, en orkan som ikke tar slutt, det er ekstremvær, det er krefter som river fra hverandre tidligere forestillinger og arbeidsmetoder. Det gjelder alle, det gjelder skole, arbeid og fritid, liv og helse. Museet er en liten brikke i det hele, men det er et sted der mennesker møtes, lærer og diskuterer. Museene åpner for samhandling og nye fortellinger – om naturens vilkår, om energi, industri og klimaforandringer. Sånn har det ikke alltid vært. Diskusjoner blant forskere og naturvernere har foregått gjennom flere tiår, men helt andre steder. Museene har konsentrert seg om sine spesialtemaer tilsynelatende uberørt av endringene som har skjedd.

Museer som tar seg av fagområdene teknologi og industri, står i en særstilling i møte med klimaendringer og naturødeleggelse. Med verdensutstillingene på 1800-tallet fikk denne faglige sjangeren sin begynnelse. I norsk sammenheng var det jubileumsutstillingen i Frognerparken i Kristiania i 1914 som ble trendsettende med visninger av oppfinnelser og ny teknologi for et stort publikum. Siden har det teknologiske framskrittet vært feiret i museumsmontrere og på podiene. De mørkere sidene har sjelden vært tema: energikildenes bieffekter, industriens utslipp til luft og vann, nedbygging av naturområder, industriell søppel. Erkjennelsen er ikke til å komme forbi, flere av museene har blankpusset energikildene og industrien som ligger til grunn for dagens klimakrise. Med denne selvvinnsikten er det nødvendig å stille spørsmål og finne verktøy som bidrar til å forandre retning.

Bokas sju kapitler tar for seg kjente temaer som tekstil- og metallindustri, oljeutvinning, vann-, vind-, og kjernekraft. Men forfatterne tar tak fra nye vinkler, med nye samarbeidsformer, med utgangspunkt i både historie og samtid. Bidragsyterne gir en bred faglig inngang til museumsfeltet, med bakgrunn i historie, kultur- og arkivkunnskap, pedagogikk, etnologi og fotografi. Noen er ledere, mens andre arbeider kildenært med forskning, samlingsforvaltning, utstillingsproduksjon og pedagogisk utvikling.

Erfaringer, engasjement og aktivisme

Norsk ICOM og Norges museumsforbund viser til det vesentlige i publikasjonen «Ethiske retningslinjer for museer i Norge»: «Museene er samfunnsinstitusjoner med ansvar for å forvalte kunnskap og samlinger av betydning for mennesker i fortiden, for oss som lever nå og for fremtidige generasjoner. Museene utøver betydelig definisjonsmakt på vegne av samfunnet og alle som er en del av det.»³ Museumsansatte er utdannet for dette, men ofte kreves mer enn det faglige grunnlaget. Innenfor kulturvitenskapelige forskningsfelt og aktiviteter der temaene er utprøvende, står også personlige erfaringer og engasjement sentralt i fortellingene.

Museer som sted for forandring er ikke lenger er noe nytt, allikevel vil begrepet *aktivisme* kunne gi reaksjoner blant museumsansatte, alt fra hevet øyebryn til aktiv kritikk. Aktivisme utfordrer på ulike måter begrepene *stillstand* og *passivitet*, som Robert R. Janes og Richard Sandell formulerer det i

antologien *Museum Activism*. De beskriver etisk fundert museumspraksis, der målet er politisk, sosial og miljømessig forandring: «Museum practice, shaped out of ethically-informed values, that is intended to bring about political, social and environmental change.» Museumsansatte omtaler ofte sitt handlingsrom som begrenset, gjerne på grunn av dårlig økonomi og for lite tid. Janes og Sandell ser imidlertid en ubegrenset kapasitet i museene når det gjelder intellektuell, human tilnærming. At de mener dette ikke koster penger, får de selv stå for, men det er utvilsomt en styrke når museene håndterer forbindelsen mellom individer, lokalsamfunn og natur – selve nøkkelen til vår kollektive velvære: «... it is here and now that all museums are living out their legacies, their aspirations and their frustrations. The here and now for museums is paradoxal – replete with opportunity and constraints; freedom and danger.» Museumsaktivisme er et middel til å håndtere disse paradoksene i en turbulent og kompleks verden.⁴

To av kapitlene i denne boka beskriver viktige forandringer i måten å lage museumsutstillinger på. I «Aluminium – en større fortelling» diskuterer Kristin Skjelbred prosessen med å bygge inn nye perspektiver og en ny fortellerform ved Aluminiummuseet i Holmestrand. Dette var nødvendig for å kunne forklare hvordan metallet produseres, hva det brukes til og hvordan det påvirker miljøet. Museets grunnfortelling ble både styrket og nyansert gjennom samtaler med besøkende, og spesielt skoleelever.

Trude Meland og Herdis A. Nergaard går også tett på en grunnfortelling i kapittelet «Håp og klima på museet». Gjennom en analyse av Oljemuseets utstilling *Klima for endring* som åpnet i 2019, tar forfatterne opp betydningen av begrepet *håp* i en utstilling. Som alternativ viser de hvordan begrepet *antropocen* kan åpne et bredere diskusjonsfelt. Her kan det for eksempel være rom for å se på *vekst* som en underliggende drivkraft – hvordan menneskenes krav om stadig økt velstand har endret kloden.

Antropocen, «menneskets tidsalder», er foreslått som navn på den epoken vi er inne i nå, der menneskelig sivilisasjon preger miljøet i så stor grad at det avsettes tydelige geologiske spor på jorda. Forslaget om å godkjenne en ny geologisk epoke ble riktignok avslått i mars 2024 av Den internasjonale stratigrafiske kommisjon. Flere av kriteriene er så langt ikke innfridd. Allikevel har begrepet antropocen blitt populært. Det brukes av allmennheten og av forskere innen mange felt.⁵ Ifølge antropolog Sverker Sörlin ble begrepet raskt oppfattet som utgangspunkt for et bredt aksjonsfelt for humanistisk vitenskap rundt

en kjerne av geovitenskap: «Det som lockar är dess förmåga att samla många disparata frågor som förut hållits isär och göra dem relevanta inom ramen för en och samma diskussion – om människans och den mänskliga utvecklingens ställning.»⁶ En av utfordringene antropocen stiller oss overfor, er å erkjenne at det eksisterer flere tider enn én. Museolog Brita Brenna beskriver museene som mulige «tidsmaskiner» der ulike tider møtes, og der vi får utvidet vår forståelse: «... naturlige tider, så vel som sosiale tider, må tenkes sammen for å forstå vår tid og det som har bragt oss hit.»⁷

Medvirkning

Museene eksisterer ikke uten besøkende – de som kommer, involverer seg i ulik grad, på ulike tidspunkter i året og i livet, på egenhånd eller med familien, i skoleklasser, løpende rundt, diskuterende, forskende, kaffe- og brusdrikkende i kafeen. På sitt beste kan museene fungere som et trygt sted som er åpent og inkluderende, hvor samtaler om viktige temaer oppstår. Et sted for aktiv deltagelse i samfunnet. Døra må bare være vid nok til å ta inn mange forståelser av hva et museum er og kan være, som Nina Simon formulerer det.⁸ *Medvirkning* er en av metodene for aktivt å skape meningsfulle møter på museet. I kapittelet «Hvor får du energi fra?» forteller forfatterne Torhild Skåtun og Catharina Hoff om hvordan barna i en skoleklasse arbeidet fram visuelle, fargesterke bildeuttrykk for energi. Dermed skapte de konkrete måter å oppleve et abstrakt fenomen. Forfatterne viser hvordan de tilrettela for læring gjennom deltagelse i et sam-skapende pedagogisk opplegg. De legger også vekt på det sosiale og språklige fellesskapet under arbeidet, i tråd med John Deweys⁹ ide om at læring er en sensorisk prosess som involverer et samspill mellom hode og kropp.

Ingrid Haugrønning inkluderer dramapedagogikk når hun inviterer til aktiv deltagelse med en gruppe skoleelever. Temaet er moderne tekstilindustri og bærekraft. I kapittelet «Buksa mi! Undervisningsopplegg for ungdomsskolen» viser hun blant annet noen prosesser der profesjonelle arbeider på tvers av fag sammen med elever. Forfatteren framhever hvordan denne typen opplegg kan utvide museene som læringsrom.

Fortellinger i tid og landskap

Museumsfortellinger kan være en god inngang til å reflektere over tidslinjer og til å oppleve tidsbestemt kunnskap. Vi reflekterer over hva vi har mistet, men også over hvordan tapet kanskje kan være utgangspunkt for en bedre framtid. Dolly Jørgensen, Libby Robin og Marie-Theres Fojuth diskuterer bruken av tid på museum i artikkelen *Slowing Time in the Museum in a Period of Rapid Extinction*.¹⁰ De belyser en respekt for det tapte, noe som også kan gi tankene større rom for innlevelse og læring. Når temaet er bærekraft i industrihistorien, kan det også være nødvendig å bruke tid på å sirkle inn det tapte, som Gro Røde gjør i kapittelet «Da tekstilfabrikkene forsvant fra Akerselva». Ved å søke i arkivene nærleser hun et av de nærmest mytiske landskapene i landets industrihistorie, med spørsmål om hvorfor det er forsket på og formidlet så lite om de siste tekstilfabrikkene langs elva.

«Digital formidling i vinden» er tittelen på kapittelet der Liv Eirill Evensen, Sidsel Hindal og Stig Storheil presenterer nettutstillingen *Kraftlandet*. Der formidler tekst, bilder, video og podkast fortellinger om energi i bred forstand – det handler om vann- og vindkraft, flom, skred og politikk. Selv fjellenes tidløse ro slår sprekker. Forfatterne diskuterer fra sine faglige innfallsvinkler, løfter fram arbeidsprosessen og er med på å etablere nettutstillingen som sjanger. Fotografi er blant temaene som får spesiell oppmerksomhet, en formidlingskanal som brukes på mange forskjellige måter i museumsutstillinger. I kapittelet «Fotografi og energi. En utstilling i bevegelse» bruker Nina Bratland bilder med temaene kjernekraft og vindkraft i en aktivitet for besøkende ved Teknisk museum. Motivene er kopiert fra en utstilling deltakerne har sett på forhånd, og de brukes til å sette sammen nye tolkninger av temaene. På den måten blir tiden for refleksjon rundt en utstilling utvidet.

Denne boka er en del av prosjektet «Bærekraftige energinarrativer» (2021–2023) som er gjennomført med midler fra Kulturdirektoratets program «Museene som samfunnsaktører – mangfold, relevans og bærekraft».

Nina Bratland og Torhild Skåtun
Kjelsås, desember 2025

Litteratur

- Adampour, Mina. *Naturen*. Oslo: Speil, 2022.
- Brenna, Brita. «Museer og antropocene utfordringer.» I *Berekraft på museum*, redigert av Knut Fageraas, Marianne Løken, Desirée Nævdal og Morien Rees. Trondheim: Museumsforlaget, 2025.
- Dewey, John. *Art as Experience*. New York: Minton, Balch & Company, [1934] 2005.
- Hofstad, Knut og Lene Liebe Delsett. «Antropocen», Store norske leksikon, lest 15.11.2025, <https://snl.no/antropocen>.
- Janes, Robert R. og Richard Sandell (red.). *Museum Activism*. London og New York: Routledge, 2019.
- Jørgensen, Dolly, Libby Robin og Marie-Theres Føjuth. «Slowing Time in the Museum in a Period of Rapid Extinction». *Museum & Society* 20, nr. 1 (juli 2022): 1–12.
- Leger uten grenser. «Sårbar øystat rammes hardt av klimakrisen», lest 02.06.2025. <https://legerutengrenser.no/nyheter/sarbar-oystat-rammes-hardt-av-klimakrisen/>
- Simon, Nina. *The Art of Relevance*. Santa Cruz, California: Museum 2.0, 2016.
- Sörlin, Sverker. *Antropocen. En essä om människans tidsålder*. Stockholm: Weyler, 2017.

Noter

- ¹ Mina Adampour. *Naturen* (Oslo: Speil, 2022), 37.
- ² For befolkningen i øystaten Kiribati i Stillehavet medfører klimakrisen en daglig helsetrussel. Det stigende havnivået forurenser ferskvannet, og ekstremvær forstyrrer matforsyningen. Øygruppas høyeste punkt er tre meter over havet. Leger uten grenser, «Sårbar øystat rammes hardt av klimakrisen», <https://legerutengrenser.no/nyheter/sarbar-oystat-rammes-hardt-av-klimakrisen/>
- ³ <http://norskicom.no/wp-content/uploads/2024/03/a%CC%8Apent-inkluderende-transparent-og-profesjonelt-norsk-icom-nmf-2024.pdf> s.13
- ⁴ Robert R. Janes og Richard Sandell. *Museum Activism* (London og New York: Routledge, 2019), 18.
- ⁵ Knut Hofstad og Lene Liebe Delsett. «Antropocen», Store norske leksikon, <https://snl.no/antropocen>
- ⁶ Sverker Sörlin. *Antropocen. En essä om människans tidsålder* (Stockholm: Weyler, 2017), 40.
- ⁷ Brita Brenna. «Museer og antropocene utfordringer.» I *Berekraft på museum*, redigert av Knut Fageraas, Marianne Løken, Desirée Nævdal og Morien Rees.

- ⁸ Nina Simon. *The Art of Relevance* (Santa Cruz, California: Museum 2.0, 2016).
- ⁹ John Dewey. *Art as Experience* (New York: Minton, Balch & Company, [1934] 2005), 22.
- ¹⁰ Dolly Jørgensen, Libby Robin og Marie-Theres Fojuth. «Slowing Time in the Museum in a Period of Rapid Extinction». *Museum & Society* 20, nr. 1 (juli 2022), 1–12.